

Bankalarda Yabancı Hakimiyeti

Prof. Dr. Özer Ertuna
Okan Üniversitesi, İİBF.

Özet

Türkiye’de bankacılık sektörü özelleştirme ve yabancı sermayeye satışlar sonucu yeniden şekillenmektedir. Bugün, özel sermayeli mevduat bankalarında yabancıların payı yüzde 50'lere yaklaşmıştır. Yeni dünya düzeni altında tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de özelleştirme ve yabancı sermaye yatırımları verimliliği artırma hedefine yönelik stratejiler olarak benimsetilmiş, sonraları bu stratejiler bir araç olmaktan çıkarılarak bir amaç haline dönüştürülmüştür. Bankalar kesiminde bir amaç olarak uygulanan özelleştirme ve bunu izleyen yabancılara satışlar, Türkiye’de banka sektörünün milli kalkınma hedeflerine hizmet etmesini engeller hale dönüşmesine neden olmuştur.

Özelleştirme ve yabancı sermaye yatırımları amaç değil araçtır. Yabancılarla kurulan ortaklıklar stratejik ortaklık şeklinde olmak, ülke hedeflerine de hizmet etmek zorundadır. Türkiye, refahı yurt sathına yaymak için kendi hedef ve stratejilerine uygun bir banka sektörü oluşturmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, yabancı sermaye, stratejik ortaklık.

Abstract (Domination of Foreigners on Banks)

In Turkey the banking sector is taking a new shape due to privatization and foreign participation policies. Today, the foreign ownership in the deposit banks formed by private capital has reached almost 50 percent. Under the new world order, as it was the case in other countries, Turkey was also convinced about the benefits of privatization and foreign investments as strategies to improve the efficiency in economic operations. Soon these strategies were converted to be ends, rather than being means to reach the ends. When privatization and sales to foreigners are used as ends rather than means, Turkey lost its chance to use its banking sector as a means, helping to reach the economic objectives set for the country.

Privatizations and attracting foreign capital cannot be considered ends; they are just means to reach ends. The partnerships with foreigners need to be strategic partnerships to serve the interests of Turkey also. Turkey need to distribute the benefits of development to every part of its land and has to develop a banking sector to provide this chance.

Key Words: Banking, foreign capital, strategic partnership.

Giriş

Günümüzde kapitalist serbest piyasa düzeni dünya üzerinde hakimiyetini yaygınlaştırmaktadır. Bir taraftan, ülkeler arası mal ve hizmet akımlarının hiçbir engelle karşılaşmadan serbestçe dolaşması sağlanırken, bir yandan da doğrudan ser-maye yatırımları giderek yaygınlaşmaktadır. Özellikle de mali

kuruluşların ulus-lar üstü faaliyetleri yeni dünya düzeninin en önemli yapı taşlarından biridir. Liberalleşme ve sermayenin kısıtlamasız dolaşımı 1980'lerden bu yana özelleştirme ve yabancı sermayenin teşviki stratejile-riyle gerçekleştirilmektedir.

Özelleştirmenin ve yabancı sermayenin teşvikinin kapitalist ekonomi düzeninde,

özellikle de küreselleşme diye anılan yeni dünya düzeninde çok önemli bir yeri ve işlevi vardır. Öncelikle belirtmek gerekir ki özelleştirme ve yabancı sermayenin teşviki bir stratejidir. Özelleştirme ve yabancı sermayenin teşviki bir amaç değil, belirlenmiş hedeflere ulaşmak için kullanılacak bir araç olarak ele alınmalı ve uygulanmalıdır.

Kapitalist Düzendeki Mülkiyetin Önemi

Özelleştirme ve yabancı sermayeyi teşvik etmenin ekonomideki önemini ortaya koymak için, kapitalizmde mülkiyetin oynadığı rolü belirtmek gerekir. Kapitalizm uygulamasında şirketlerde mülkiyet, yönetim hakkı tanır. Yani, şirketleri sermaye sahipleri kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde yönetirler. Genel kabul gören tutum da, sermayedarların şirketlerini kâr elde edecek şekilde yönetmeleridir. Yani, kapitalizmde şirketler kâr amacına yönelik faaliyet gösterirler. Faaliyetlerin kâr amacına yönelik olması zaman zaman işçilerin çıkarlarına, zaman zaman müşterilerin çıkarlarına, zaman zaman da ülkenin çıkarlarına ters düşebilir. Dünya Ticaret Örgütü'nün denetiminde küreselleşmenin hız kazandığı 1994 yılından bu yana zengin ülkelerde dahi milli gelir dağılımının bozulmasının, yoksulluğun artmasının temel nedeni budur. Ayrıca, şirketlerin kâr amacı doğrultusunda faaliyet göstermeleri ve bu yönde kararlar almaları onların milli gelire yaptıkları katkıyı da azaltabilmektedir. Şirketler karlarını 100 arttırabilmek için, işçiyi makine ile ikame ederek 1000 lira ücret tasarrufu sağladıklarında şirket kârı 100 lira artmakta fakat milli gelir 900 lira azalmaktadır. Günümüzde şirketlerin kitleler halinde işçi çıkarmaları yaygınlaşmaktadır.

Günümüzde “vahşi kapitalizmin” ehliştirilmesi yolunda yeni kavramlar türetilmekte yeni uygulamalar başlatılmaktadır. Bu kavram ve uygulamalara “şirket sosyal sorumluluğu”, “hissedar değil paydaşa hizmet”, “sürdürülebilir gelir”, “insan, çevre ve kâr” ve “yönetişim” kavramları örnek olarak

gösterilebilir. Ancak günümüz kapitalizminde bu kavramlar amaç değil, kâr hedefine yönelik araçlar olarak kabul görmektedir.

Yukarıda açıkladığımız nedenden, özelleştirme akımı altında şirket yönetimleri ülke çıkarlarına hizmet etmesi gereken devletten, kâr amacına yönelik sermaye sahiplerine geçmekte, yabancı sermayenin teşviki politikaları ile de yönetim, kendi çıkarları peşinde koşan yabancıların eline geçmektedir. Buradaki temel sorun da bu çıkarların bağdaştırılabilmesidir. Özelleştirme ve yabancı sermayeden yararlanma bir hedef değil de, bir araç olarak ele alındığında, yani ülke hedeflerine ulaştırılacak araçlar olarak ele alındığında şirketlerin amaçlarıyla ülke amaçlarını bağdaştırma mümkün olabilir. Bu nedenle özelleştirme ve yabancı sermayeden yararlanmayı ülke çıkarlarına hizmet etmek için araç olarak kabul eden pek çok ülke özelleştirme ve yabancı sermaye girişleriyle ilgili kısıtlamalar getirmektedir. Bu tür özelleştirmeye “stratejik” özelleştirme ve yabancı sermayeden yararlanmaya “stratejik yabancı sermaye girişi” denmektedir. Doğru olan da bu tür uygulamadır.

1980 yıllarından bu yana, bir yandan özelleştirme ve yabancı sermayenin dolaşımı konusunda hazırlıklar yapılırken, 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasıyla yeni düzenin yaygınlaştırılması sağlanırken özelleştirme ve yabancı sermaye olguları birer evrim geçirmiştir. Şimdi de bu evrimleri kısaca ele alalım.

Özelleştirmedeki Gelişmeler

1980'li yılların başında özelleştirme, şirketlerin “verimliliğini” arttırmanın bir aracı olarak uygulamaya konmuş ve akademik alanlarda tartışılmaya başlanmıştır. O yıllarda, uygulama alanlarında yapılan varsayımlara göre, kamu kuruluşları verimli çalışmıyordu. Bu nedenle ekonominin selameti açısından kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi gerekiyordu. Esasında İkinci Dünya Savaşı sonrasında özel sektörün verimsiz çalıştığı görüşü altında pek çok kuruluş devletleştirilmişti. 1980'li

yılların başlangıcında, İngiltere’de Thatcher hükümeti, önce İkinci Dünya Savaşı sonrası devletleştirilenlerden başlayarak hızlı bir özelleştirme hareketine başladı. Kısa bir süre sonra özelleştirilmiş şirket verileri ortaya çıktı ve akademik çevre özelleştirme olayını bilimsel yönden incelemeye koyuldu. Kanımca bu konuda, özelleştirmenin ekonomik analizini yapan en iyi kitap da İngiltere’den geldi. Oxford Üniversitesi profesörlerinden John Vickers ve George Yarrow, bu değerli kitaplarında, şirketlerin ödüllendirme sistemlerinde ve yöneticilerinin davranışlarında, mülkiyetin özel veya kamu mülkiyeti olmasının önemli olduğu, fakat şirketlerin verimliliklerinde, piyasa’lardaki rekabetin yoğunluğunun ve etkin denetlemenin daha önemli rol oynadığı sonucuna vardı.¹ Bu yazarların vardığı diğer sonuç, kamu yönetiminin pek çok alanda özel yönetimden daha verimli olabileceğinin, mikro ekonomi çerçevesinde savunulabileceği idi. Bu yıllarda yazılan kitaplarda iyi bir özelleştirme uygulamasının gerekli ilkeleri de ortaya kondu. Bu ilkelerden biri özelleştirmenin şirketleri ekonomiye kazandırmak için yapılmasının gerektiği idi. Bu kitaplar, KİT’leri satarak devlet bütçesine katkı yapmanın hiçbir şekilde hedef olmamasını öğütüyordu.²

Yapılan araştırmalar da aynı sonuca vardı. Akademik araştırmalar kimi zaman kamu kuruluşlarını, kimi zaman da özel kuruluşları daha verimli buldu. Bu aşamaya gelindiğinde “hedef” değiştirildi. Hedef, verimlilikten kâra kaydırıldı. Kamu iktisadi kuruluşları özel kuruluşlara kıyasla daha fazla katma değer yaratabiliyor, diğer bir deyimle milli gelire katkıda bulunabiliyor, fakat özel kuruluşlar kadar kâr edemiyordu. Hedef kâr etmek olduğunda özelleştirme uygun bir stratejiydi.

¹ John Vickers ve George Yarrow, *Privatization An Economic Analysis*, MIT Press, 1988, s. 3.

² Özelleştirme ilkeleri ile ilgili güzel bir kaynak için bakınız: Sunita Kikeri, John Nellis, Mary Shirley, *Lessons From Privatization*, World Bank, 1992.

Bu ara dünya üzerinde çok önemli bir dönüşüm yaşanıyor, yeni dünya düzeninin kurulmasının hazırlıkları yapılıyordu. Bu çalışmalar çerçevesinde, 1980’lerde, IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazinesi arasında “Washington Uzlaşması” (Washington Consensus) adlı çok önemli bir görüş birliğine varılmıştı.³ Bu görüş birliği, kapi-talist liberal ekonomi ilkelerinin dünya üzerine yayılmasıydı. Bu uzlaşma sonucunda, serbest piyasa söylevi “mantra” haline dönüştürüldü.⁴ Dünya Bankası ve IMF, kalkınma ve istikrar arayan ülkelere, hazırladığı “tek reçeteyi” çözüm olarak göstermeye, daha doğrusu dayatmaya başladı. Özelleştirme ve yabancı sermaye bu reçetede çok önemli bir yer tutuyordu. Bu reçete gereği, IMF ve Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelere dış ticaretin serbestleşmesini, sermaye piyasalarının liberalleşmesini, yabancı sermayenin teşvik edilmesini ve kamu kuruluşlarının özelleştirilmesini dayatıyordu.

1990 sonrası, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılışı, Dünya Bankası ve IMF’nin özelleştirmeyi kalkınan ülkelere dayatmasında işini kolaylaştırdı. Sovyetler Birliğinin dağılışı, sosyalist ekonomi düzeninin çöküşü olarak algılandı. Çöküş kapitalist liberal piyasa ekonomisinin zaferi olarak ilan edildi. Bu durum Dünya Bankası ve IMF için çok büyük bir imkan yarattı. Dünya Bankası ve IMF bu ülkelerin komünizmden

³ Bu fikir birliği önceleri Latin Amerikan ülkelerinde gerekli reform paketi olarak ortaya çıkmış, sonraları bu paket kalkınmakta olan tüm ülkelere uygulanmaya başlanmış, yaklaşık on yıl sonra, John Williamson’un çeşitli makalelerinde “Washington Consensus” olarak adlandırılmış ve bu ad yaygın bir şekilde benimsenmiştir. Bu “reform paketi” (reçete), mali disiplin, kamu harcamalarında önceliklerin saptanması, vergi reformu, serbest faiz rejimi, rekabetin gerektirdiği kurlar, ticaretin serbestleşmesi, doğrudan yabancı yatırımların serbestleştirilmesi, özelleştirme, kontrollerin kaldırılması ve mülkiyet hakları uygulamalarını kapsamaktadır.

⁴ Mantra, Hinduizmde dua ya da meditasyon sırasında tekrarlanan kutsal sözdür. Mantra yakıştırması Stiglitz’e aittir. Joseph E. Stiglitz, *Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev: Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural), Plan B İletişim, 2002, s.37.

kapitalizme geçmele-rinde yardıma koştı. Kullanılan aynı reçetelerdi: Dış ticaretin serbestleşmesi, sermaye piyasalarının liberalleşmesi, yabancı sermayenin teşviki, özelleştirme, serbest piyasa ilkelerinin yaygınlaştırılması. “Topluca özelleştirme”⁵ adlı yöntemlerle özelleştirme, sosyalist ekonomilerden piyasa ekonomilerine geçen, Doğu Almanya, Polonya ve Rusya gibi ülkelerde yaygın olarak kullanıldı. Özelleştirme yapılan ülkeler önemli gelir kayıplarına uğradı. 1990-1998 arasında, Rusya ekonomisi yüzde 40 gelir kaybına uğradı. Tabii bu gelir kaybının tek nedeni özelleştirme ve yabancı sermayenin gelişi değildi, ama bunlar önemli bir etkeni. Buna rağmen, Dünya Bankası ve IMF, hızlı bir şekilde özelleştirmenin faziletlerinin propaganda-sını yapmaya devam etti ve özelleştirme uygulamalarını kalkınan ülkelere dayattı.

Büyük propaganda sonucunda, akademik çalışmalarda elde edilen bulgular unutuldu ve özelleştirme bir inanç haline geldi. Özelleştirme bir araç olmaktan çıkıp bir amaç haline dönüştü. Özelleştirme uygulamalarının “yararlı” olduğuna herkes inandırıldı. Hatta, özelleştirme yöntemle-rini sorgulayanlara, özelleştirmenin “iyi” yapıldığında iyi sonuçlar vereceği, “kötü” yapıldığında ise “kötü” sonuçlar alınacağını uyarılara şüpheli gözlerle bakıldı. Artık KİT’leri satarak ne kadar para ele geçeceği özelleştirme uygulamasının temel kıstası haline geldi. Özelleştirme uygulamalarından sorumlu olanlar yüksek özelleştirme gelirleriyle övünür oldu.

Fazla geçmeden, bu reçetelerin uygulandığı ülkeler muazzam dış ticaret açıklarıyla karşı karşıya geldiler. IMF dayatmalı politikaların uygulanmasıyla, Asya ve Latin Amerika’daki “gelişen piyasa ekonomileri” (emerging market economies) borç ve spekülasyon sermaye istilasına uğradı. Dış ticaret açıklarının artması ve bu açıkların borç ve spekülasyon sermaye akımlarıyla finansmanı 1994 yılında Meksika’da, 1997 ve 1998 yıllarında Asya,

Rusya ve Brezilya’da görülen krizleri doğurdu.⁶

Dünya Bankasının özelleştirme stratejisi, oluşturulmaya çalışılan yeni dünya düzeninin gerektirdiği bir stratejidir. Kalkınmakta olan ülkelerde KİT’ler stratejik üretim alanlarında hizmet görürler. Bu alanlar, hemen hemen her kalkınmakta olan ülkede ekonominin altyapısını oluşturan ulaşım, telekomünikasyon ve enerji sektöründeki yatırımlardır. Ülkelerin konum ve kaynaklarına göre de KİT’ler farklı ülkelerde farklı alanlarda faaliyet gösterir. Kalkınmakta olan ülkelerde bu stratejik altyapı sektörleri büyük miktarlarda yatırım gerektirdiğinden, özel sektör bu tür stratejik yatırımlara yönelemez. İşte, yeni dünya düzeninde özelleştirme, uluslararası (küresel) şirketlerin, kalkınmakta olan ülkelerin enerji, telekomünikasyon, ulaşım gibi altyapı sektörlerine hakim olabilmeleri için gereklidir.

1980’den bu yana, özelleştirme propagandası, haklı görülebilecek iddialarla ortaya atılmış, fakat zaman içinde, özelleştirmenin “fazileti” herkesçe kabul ettirildikten sonra gerçek amacına yönelmiştir. Bugün özelleştirme yarışı enerji santralleri ve telekomünikasyon sektörleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu büyük çaplı özelleştirmelerde “malı” satın alabilecek olan bu büyük küresel kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, ülke içinden seçtikleri yerli ortaklarıyla bu özelleştirme yarışında birbirlerine karşı üstünlük yaratmaya çalışmaktadır.

Yabancı Sermaye Yatırımlarındaki Gelişmeler

Kalkınmakta olan ülkeler sermaye birikimi açısından fakir ülkelerdir. Bu ülkeler kalkınabilmek için sermayeye, sermaye biriktirmek için kalkınmaya muhtaçtır. Bu kısır döngüden kurtulmanın bir yolu yabancı sermaye yatırımlarıdır. Yabancı sermaye bu ülkelerde iş imkanları

⁵ Mass privatization.

⁶ A report of the International Forum on Globalization, *Alternatives to Economic Globalization, A Better World is Possible*, Berrett-Koehler Publishes, Inc., San Fransisco, 2002, s.39.

yaratacak, gelir yaratacak, yaratılan pastadan hakça bir pay alacaktır. Bu görüş çok doğru ve yerinde bir görüştür. Yabancı sermaye yatırımları kalkınmakta olan ülkelere bu görüş çerçevesinde sunulmaktadır. Kalkınmakta olan ülkelerin, yabancı sermayeyi ülkelere çekebilmek için yarışmaları, uygun şartları hazırlamaları, hatta teşvik etmeleri istenmektedir. Bu propagandalarda bazen o kadar ileri gidilmektedir ki, yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek bir hedef haline gelebilmektedir. Oysa, özelleştirme gibi, yabancı sermaye de ülkelerin hedeflerine varabilmeleri için araçtır. Yabancı sermayeyi ülkeye çekmek bir amaç haline getirilmemelidir.

Yabancı sermayenin kalkınma hedefine yönelik bir araç olarak kullanılıp kullanılmadığının en kolay ölçüsü, bu sermayenin milli gelire yapacağı katkıdır. Milli geliri arttırmak, iş ve aş yaratmak için gelen, ülke potansiyelini harekete geçiren yabancı sermaye “iyi” olarak tanımlanabilecek yabancı sermayedir. Diğer bir deyimle ülke için “iyi” olan yabancı sermaye ülkeye stratejik ortaklık yapmak için gelen, her iki tarafın da amaçlarına hizmet eden yabancı sermayedir. Yabancı sermaye ülke içinde bir şirketle stratejik ortaklığa girdiğinde, bu şirketin çıkarlarıyla ülkenin çıkarlarının da örtüşmesi gerekir.

Her türlü yabancı sermaye, iki tarafın da çıkarlarına hizmet etmeyebilir: Ülkede “pastayı” büyütürken, ondan hakça bir pay alacağına, ülkenin mevcut pastasından önemli bir pay almak için gelebilir. Bir genelleme yapacak olduğumuzda, geldiği ülkeyi iyi bir Pazar olarak gören ve bu pazardan pay almak için gelen yabancı sermaye ülkeye hizmet eden bir yabancı sermaye olmayabilir.

Yabancı sermaye hareketlerinin yeni dünya düzeninde önemli bir rolü vardır. Yeni dünya düzeni, şirketlerin hammadde-lerini diledikleri ülkelerden satın alarak, ücretlerin en düşük olduğu ülkelerde üret-tirerek, kendi tekellerinde ve Dünya Ticaret Örgütü'nün koruması altındaki marka ve imajlarını katarak, mal ve hizmetlerini diledikleri pazarlarda

satmalarına imkan veren bir düzendir. Bu düzende, uluslarüstü diye adlandırabileceğimiz şirketler, bu imkanı değerlendirerek kârlarını arttırabilmekte ve amaçlarına hizmet etmektedirler. Bu şirketlerin kârlarını arttırmalarının bir yolu üretimin yapıldığı ve malların pazarlandığı ülkelerde şirketler kurmaları, yabancı yatırımlar yapmalarıdır. Kalkınmakta olan ülkelerde sermaye pahalı, işçi ucuzdur. Zengin ülkelerde ise sermaye ucuz, işçilik pahalıdır. Yabancı yatırımlarla uluslar üstü, küresel şirketler, ucuz sermaye ile ucuz işçiliği birleştirerek kârlarını yükseltme imkanına kavuşur. Kimilerin iddialarına göre bu şirketler ucuz işçiliğin bulunduğu ülkelerde işçiyi sömürmektedir.⁷

Gerekli tedbirler alınmadığında, yabancı şirketlerle çıkar birliği sağlanmadığında, yabancı yatırımlar ülkeye zarar dahi verebilir. Özelleştirmede olduğu gibi, yabancı yatırımlar konusu da çok makul nedenlerle savunularak benimsetilmiş, ancak günümüzde kalkınmakta olan ülkelerin telekomünikasyon, enerji gibi altyapı imkanlarını ele geçirmeye başlamıştır.

Ekonomide Bankaların İşlevi

Bankalar iyi işleyen bir mali sistemin temel kurumlarından biridir. Yapılan pek çok tez, finansal sistemin gelişmişlik düzeyi ile kalkınma düzeyi arasında güçlü ilişti saptamıştır. Bankaların finansal sistem içinde özel bir yeri vardır. Özellikle kalkınmada geri kalmış olan ülkelerde sanayileşmenin ve ekonomik kalkınmanın gerektirdiği sermayenin oluşturulmasında bankaların çok büyük bir rolü vardır. Cumhuriyet döneminin sanayileşme hamlesinde SÜMERBANK'ın çok önemli bir rolü olmuştur.⁸ Japon ekonomisinin başarılarında bankaların çok önemli rolü olduğu pek çok düşürür tarafından öne sürülmektedir. Hatta daha ileri gidip, Japon ekonomisinin devlet

⁷ Walter LaFeber, Michael Jordan ve Yeni Küresel Kapitalizm, Cep Kitapları, 21. Yüzyıl Dizisi, 2001.

⁸ Bakınız. Özer Ertuna, “Bir Kalkınma Modeli Olarak Sümerbank”, MUFAD, Sayı 20, Ekim 2003. Sayfa 15-19.

tarafından bankalar tarafından yönlendirildiğini; Japon ekonomisinin sosyalleştirilmiş sermaye piyasalarına sahip bir kapitalist ekonomi olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.⁹ Japonya'da Maliye Bakanlığının bankalar sayesinde yatırılabılır sermayenin sanayi dallarına yönlendirilmesinde etkili olduğu, ekonominin başarılarında çok etkili olduğu söylenmektedir. Ayrıca, "keiretsu" olarak bilinen, birbirlerini destekleyen yatay ve dikey entegrasyon şeklinde faaliyet gösteren şirketler topluluklarının bünyelerinde bankalar bulunmaktadır. Bu bankalar da topluluklarının stratejilerinin uygulanmasında önemli görevler üstlenmektedir.¹⁰

Japonya'nın banka sektörünün zengin yapısının da kalkınmaya hizmet ettiği söylenebilir. Banka sektörü, devlet bankaları, 3 megabank, mevduat bankaları, bölgesel bankalar, kooperatif bankalar, yabancı bankalar çevre (community) bankaları gibi geniş bir yelpazede örgütlenmektedir. Devlet bankaları özel amaçlı bankaları içermektedir. Bu bankaların adları özel amaçlarını yansıtmaktadır. Japonya'da devlet bankaları, Tarım Orman ve Balıkçılık Finansmanı Kurumu, Japon Kalkınma Bankası, Japon Uluslararası İşbirliği Bankası, Japon Mahalli Girişimleri Finansman Kurumu, Japon KOBİ Finansmanı Kurumu, Japon Konut Finansmanı Ajansı, Japon Posta İdaresi, Milli Yaşam Finansmanı Kurumu, Okinawa Kalkınma Finansmanı Kurumu gibi banka ve kurumlardan oluşmaktadır. Japonya'nın 3 megabankasının da yapıları ilginçtir. Bu bankalar pek çok banka ve finansal hizmet kurumlarını bünyelerinde bulundurmaktadır. Bu 3 megabank, Mizuho Finans Grubu, Mitsui

bishi UFJ Finans Grubu ve Sumitomo Mitsui Finansal grubudur.

Bankalar uyguladıkları siyasetlerle ülkelerin makro ekonomik başarı veya başarısızlıklarını etkileyebilmektedir. Özellikle yabancı bankalar kendi çıkarlarına ülkelerin kurlarını ve faizlerini etkileyebilecek siyasetler uygulayabilmektedir. Milli strateji konusunda, yine Japonya'dan bir örnek verecek olursak, Japonya'da faizler dünya standartlarının çok altındadır. Bu durum bir yandan Japon halkının tasarruf eğiliminin yüksek olmasından kaynaklanıyor olsa da, bu düşük faizler devletin ve sistemin uyguladığı bir stratejidir. Faizlerin düşük olması, Japon iş adamlarının gelecekle ilgili çok uzun vadeli planlar yapmalarını sağlamaktadır.

Şunu da belirtmekte yarar görmekteyiz. Japonya banka sektörünü serbestleştirmekte yavaş hareket etmektedir. Bu da kendi kültür yapısından kaynaklanmakta ve geniş kapsamlı ülke çıkarlarıyla bağdaşmaktadır.¹¹

Yabancı Bankalar Ve Kısıtlamalar

Kapitalist düzende şirketler kendi çıkarları peşinde koşacaktır. Doğal olarak bu, yabancı bankalar için de geçerlidir. Yabancı bankalar ülkeye pek çok yararlı hizmetler getirecektir. Bu hizmetlerin içinde know-how da bulunmaktadır. Yerli bankalar yurt dışı işlemlerde yabancı bankalarla işbirliği yapmak zorundadır. Yabancı bankaların ülkede açacakları ofisler, şubeler ve yerli bankalarla kuracakları ortaklıklar tüm bu hizmetlerin kalitesini arttırıp, maliyetini azaltabilir. Bunun yanında yabancı bankalar kendi uluslararası güçlerini kullanarak kendi menfaatlerini ülke menfaatleri üzerinde tutabilir. Bu nedenlerle yabancı bankaların stratejik çıkarlarıyla ülkenin stratejik çıkarlarının örtüşmesinin sağlanması gerekir. Bu örtüşmeyi sağlayabilmek için pek çok kalkınmakta

⁹ Robert Locke, Japan, Refutation of Neoliberalism. Post-Autistic Economics review, Issue 30, March 2006.

¹⁰ Alexander Gerschenkron gibi yazarlar, İkinci Dünya Savaşı öncesinde de bünyelerinde bankalar bulunan zaibatsuların Japonya ekonomisinin güçlenmesinde çok önemli rol oynadığını savunmaktadır. Ancak, Yoşhiro Miwa ve J. Mark Ramseyer gibi yeni bazı araştırmacılar bankaların zaibatsuların başarısında rol oynamadığını da savunmaktadır.

¹¹ Marshall Sarnat, François Thibault, Terry Ursacki and Ilan Vertinsky, *Foreign banks in Japan: A study of a Japanese deregulation process*, Asia Pacific Journal of Management, April 1992.

olan ülke yabancı banka-ların ülkedeki faaliyetleri ve banka sektö-ründeki hakimiyetleri için kısıtlamalar getirmektedir.

Bu kısıtlamalar için, 83 milyon nüfuslu, son on yıl içinde ekonomisi yılda ortalama yüzde 7,1 büyüme gösteren; 2005 yılında 6,8 milyar dolar, 2006 yılında 10,2 milyar dolar yabancı yatırım çeken Vietnam'ın yabancı banka uygulamaları örnek gösterilebilir. 2007 yılının başlarında Vietnam, banka sektörünün liberalleşmesinde yeni adımlar atarak, yabancı stratejik yatırımcı-ların Vietnam bankalarında yüzde 15'e kadar pay sahibi olabileceklerine karar vermiştir. Bazı özel hallerde, başbakanın izniyle bu oran yüzde 20'ye kadar arttırılabilmektedir. Daha önce bu oran yüzde 10 idi. Ayrıca, yabancı bir yatırımcının Viet-nam bankalarından pay satın alabilmesi için en az 20 milyar dolarlık bir varlığa sahip olması gerekmektedir. Böyle bir stratejik ortak, bir bankadan pay alırsa, hissesini en erken 5 yıl sonra satabilmektedir.

Türkiye'de Yabancı Bankalar

Türkiye'de banka sektörü liberalleşme tutkusu altında hem özelleştirme, hem de yabancılaştırılma uygulamalarıyla el değiştirmiş, bankaların ekonomik kalkınmada oynayabilecekleri rol, asgari düzeylere indirilmiştir.

Türkiye'de özelleştirme uygulamalarıyla kamunun banka sektöründeki payı çok düşük bir düzeye indirilmiştir. Eylül 2007 itibariyle, kamu bankalarının toplam bankalar içindeki payı yüzde 22,4'e inmiştir. Türkiye'de ekonomik kalkınmaya hizmet eden SÜMERBANK VE ETİBANK gibi, halka konut edindiren EMLAK VE KREDİ BANKASI gibi, pek çok kamu bankası özelleştirme sonucu tasfiye edilmiştir. Şu anda Türkiye'de kamu bankası olarak sadece T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. hizmet görmektedir. Bu bankalardan Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O'nun yaklaşık yüzde 23

dolaylarında yabancı ortakları bulunmaktadır.¹²

Türkiye'de bankalardaki yabancı ortakların payını incelerken blok olarak ortaklıklar ve borsa kanalıyla ortaklıklar bu-lunduğunu hesaba katmak gerekir. Aşa-ğıda, önce borsada işlem gören hisseleri hesaba katmadan yabancı ortak paylarını, sonra da borsada işlem gören hisselerin yabancı ortak paylarını da hesaba katarak yabancı ortak paylarını inceleyeceğiz.

Aşağıda Tablo 1'de görüldüğü gibi, Borsalarda işlem gören banka hisse senetlerindeki yabancı ortakların paylarını hesaba katmadığımızda, Türkiye'de bankaların yüzde 23,8'ine yabancılar sahiptir. Türkiye'deki bankaların yüzde 57,5'ine ise yerli ortaklar sahiptir. Hisselerin geri kalan yüzde 18,7'si ise borsada işlem görmektedir. Yabancı ortak payı, kalkınma bankalarında düşüktür (yüzde 2,5). Kamu sermayeli mevduat bankalarında ise yabancı ortak görülmemektedir. Ancak, kamu bankalarının hisse senetlerinin yüzde 14,4'ü borsada işlem görmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu bankalar Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O'dır. Özel sermayeli mevduat bankalarının yüzde 36'sı yabancı ortakların mülkiyetindedir.

Arka sayfada sunduğumuz TABLO 2, bankaların borsada işlem gören hisselerin mülkiyetini de hesaba katmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, borsada işlem gören hisse senetlerinin yabancıların elinde olanlar da hesaba katıldığında Türkiye'de bankaların yüzde 35'i yabancıların elindedir. Özel sermayeli mevduat bankalarının ise yüzde 48,3'ü yabancıların elindedir. Bu oran, yabancı ortakların Türkiye'nin finans piyasalarını kendi stratejileri doğrultusunda kolaylıkla etkileyebilecekleri bir orandır. Türkiye özelleştirme ve yabancılarla satışlar bu şekilde devam ettiği takdirde, milli amaca yönelik, stratejileri ülke kalkınmasına odaklanmış bankalar-dan söz etmek mümkün olmayacaktır.

¹² Borsada işlem gören hisselerdeki yabancı ortaklar dahil.

Burada sorulması gereken, Türk bankalarının, yabancı ortak paylarının bu denli yükselmesinin Türkiye'ye kazandırdıkları ve maliyetinin ne olduğudur. Yabancıların Türkiye'ye bilgi (know-how) getirdiğini söylemek zordur. Yabancılar Türk bankalarına ortak olarak ülkeye mali kaynak getirmişlerdir. Bu bir gerçektir. Ancak, Türkiye'nin içinde bulunduğu yüksek faiz düşük kur sarmalı içinde Türkiye'nin bu yabancı kaynaktan yararlandığını söylemek de çok zordur. Ortam, yabancı bankaların kendi çıkarları doğrultusunda stratejiler oluşturmalarına ve bunları uygulamalarına çok uygundur. Bu bankalar dışarıdan getirdikleri kaynaklarla hem Türkiye'deki, dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş düzeylerdeki yüksek faizlerden yararlanmakta, hem de ucuzlayan dövizden kazanç sağlamaktadır.

Varılan Sonuçlar

Türkiye'de bankalar ülke kalkınmasında, kalkınmanın ülke sathına yayılma-

sında, ülke çapında refahın yaygınlaştırılmasında çok önemli roller üslenebilir. Türkiye bankacılığın liberalleşmesinde kraldan fazla kralcı olmuş, koşulsuz, şartsız özelleştirme ve yabancılaştırma uygulamaları gerçekleştirmiştir. Özelleştirme ve yabancı sermayenin ülkeye getirilmesi bir araç olmaktan çıkmış, bir amaç haline dönüşmüş, ülkenin yurt sathına yaygın kalkınma gereksinimleri unutulmuştur. Oysa yukarıda da örnekleri verildiği gibi, hızla kalkınan ülkeler bankacılık sektörlerini kalkınmanın bir aracı olarak kullanmakta ve bankacılık dalında yabancı sermayeye önemli kısıtlamalar getirmektedir. Japonya, en gelişmiş ülkelerden biri olduğu halde, bankacılık dalında kontrolleri elden bırakmamaktadır. Japonya kendi kültür yapısı ve hedeflerine uygun olarak bankacılık alanında liberalleşmeyi düşük düzeylerde tutmaktadır. Türkiye, bankaların ekonomik kalkınmada kilit kurum olarak kullanılmasında çok önemli deneyimlere sahiptir.

TABLO 1

TÜRKİYE'DEKİ BANKALARIN SAHİPLİK YAPISI (EYLÜL 2007)
BORSADA İŞLEM GÖREN SENETLER HARİÇ

	ÖZSERMEYE BİN YTL	PAYLAR		ÖZSERMAYE DAĞILIMI	
		YERLİ	YABANCI	YERLİ BİN YTL	YABANCI BİN YTL
MEVDUAT BANKALARI	60.315.719	52,4%	26,8%	31.597.973	16.155.726
Kamu Sermayeli	15.410.896	85,6%	0,0%	13.196.400	0
Özel Sermayeli	44.904.823	41,0%	36,0%	18.401.574	16.155.726
KALKINMA BANKALARI	8.393.614	94,0%	2,5%	7.892.242	208.918
TOPLAM BANKALAR	68.709.333	57,47%	23,82%	39.490.216	16.364.643

TABLO 2

TÜRKİYE'DEKİ BANKALARIN SAHİPLİK YAPISI (EYLÜL 2007)				
BORSADA İŞLEM GÖREN SENETLER DAHİL				

	ÖZSERMEYE BİN YTL	PAYLAR		ÖZSERMAYE DAĞILIMI	
		YERLİ	YABANCI	YERLİ BİN YTL	YABANCI BİN YTL
MEVDUAT BANKALARI	60.315.719	60,7%	39,3%	36.586.271	23.729.448
Kamu Sermayeli	15.410.896	86,9%	13,1%	13.387.537	2.023.359
Özel Sermayeli	44.904.823	51,7%	48,3%	23.198.734	21.706.089
KALKINMA BANKALARI	8.393.614	96,1%	3,9%	8.066.415	327.199
TOPLAM BANKALAR	68.709.333	64,99%	35,01%	44.652.686	24.056.647

SÜMERBANK ve ETİBANK Türkiye'nin kalkınmasında, sanayileşmede çok önemli görevleri başarmıştır. T.C. Ziraat Bankası, Türkiye'de tarımın gelişmesine çok büyük katkılar yapmıştır. T.C.Emlak Bankası, Türkiye'de pek çok aileyi ev sahibi yapmış, modern şehircilik örnekleri vermiş, pek çok çalışanın ev edinmede umudu olmuştur. T.C. İş Bankası'nın, Türkiye'de cam sanayiinin geliştirilmesindeki başarısı hiç de küçümsenemez. Özel kesimde, Japonya'dakine benzer bir şekilde bazı özel bankalar üyesi buldukları grupların başarılarına önemli katkılar yapmıştır.

Türkiye kalkınmayı yurt sathına yayamamıştır. Bunu gerçekleştirmek zorundadır. Bunu yaparken de kendi ihtiyaçlarına uyan bir banka sistemine muhtaçtır. Günümüzde kurumlar kendi çıkarları doğrultusunda çaba harcamaktadır; yabancı bankalar da istisna değildir. Bir taraftan kurumların çıkarlarının ülke çıkarlarıyla örtüşmesinin gerektiği zemin hazırlanırken, bir taraftan da ülke milli çıkar-

larına uygun bankacılık sistemi geliştirmelidir.

Kaynaklar

A report of the International Forum on Globalization, *Alternatives to Economic Globalization, A Better World is Possible*, Berrett-Koehler Publishes, Inc., San Fransisco, 2002.

John Vickers ve George Yarrow, *Privatization An Economic Analysis*, MIT Press, 1988.

Joseph E. Stiglitz, *Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev: Arzu Taşcıoğlu ve Deniz Vural), Plan B İletişim, 2002.

Marshall Sarnat, François Thibault, Terry Ursacki and Ilan Vertinsky, Foreign banks in Japan: A study of a Japanese deregulation procees, *Asia Pacific Journal of Management*, April 1992.

Özer Ertuna, "Bir Kalkınma Modeli Olarak Sümerbank", MUFAD, Sayı 20, Ekim 2003.

Robert Locke, Japan, Refutation of Neoliberalism.Post-Autistic Economics review, Issue 30, March 2006.

Sunita Kikeri, John Nellis, Mary Shirley, *Lessons From Privatization*, World Bank, 1992.

Walter LaFeber, Michael Jordan ve Yeni Küresel Kapitalizm, Cep Kitapları, 21. Yüzyıl Dizisi, 2001.

**2020 Yılında
GSYH Sıralamasında İlk Otuz Ülke**

Ülke	2005	2006	2020	2004/05*
Çin	9412,4	10518,2	57706,1	12,85
ABD	12277,6	12939,3	31799,1	6,55
Hindistan	3633,4	3942,2	15074,6	9,95
Japonya	3910,7	4069,2	8072,2	4,95
Rusya	1575,6	1692,3	5858,6	9,15
Almanya	2521,7	2605,4	4412,2	3,8
Brezilya	1576,7	1665,4	4229,9	6,8
İngiltere	1832,8	1911,9	3948,6	5,25
Fransa	1830,1	1900,5	3466,3	4,35
Endonezya	977,4	1055,3	3187,8	8,2
G.Kore	994,4	1065,2	2705,4	6,9
Meksika	1072,6	1132,9	2700,8	6,35
İtalya	1668,2	1726,9	2675,7	3,2
Arjantin	533,7	567,3	2588,4	11,1
İspanya	1089,1	1145,1	2577,1	5,91
Kanada	1104,7	1164,0	2483,8	5,55
TÜRKİYE	569,2	610,0	2282,4	9,7
İran	554,8	596,8	1860,2	8,4
Tayvan	631,2	671,9	1816,3	7,3
Ukrayna	338,5	364,1	1732,5	11,5

* Ortalama Büyüme (%) Kaynak: Dünya Gazetesi, 09.10.2006